

ПРАВО НА ЖИТТЯ ЯК НАЙВИЩА ЦІННІСТЬ

RIGHT TO LIFE – ITS HIGHEST VALUE

Подковенко Т.О.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

Тернопільського національного економічного університету

Бобер С.Ю.,

студент юридичного факультету

Тернопільського національного економічного університету

Досліджено проблемні аспекти розуміння та реалізації права на життя. Авторами проаналізовано сучасні наукові підходи щодо трактування права на життя та питань, які пов'язані з реалізацією даного права в сучасних умовах. Зроблено висновок про те, що право на життя є основоположним елементом цілісного комплексу основних прав і свобод людини відповідно до національного законодавства та міжнародних документів. Обґрунтовано необхідність і важливість дієвої позиції держави щодо забезпечення реалізації права на життя та його ефективного захисту.

Ключові слова: права людини, життя, право на життя, невід'ємні права людини, евтаназія, цінність.

Исследованы проблемные аспекты понимания и реализации права на жизнь. Авторами проанализированы современные научные подходы к трактовке права на жизнь и вопросам, связанными с реализацией данного права в современных условиях. Сделан вывод о том, что право на жизнь является основополагающим элементом целостного комплекса основных прав и свобод человека в соответствии с национальным законодательством и международными документами. Обоснована необходимость и важность действенной позиции государства по обеспечению реализации права на жизнь и его эффективной защиты.

Ключевые слова: права человека, жизнь, право на жизнь, неотъемлемые права человека, эвтаназия, ценность.

Investigated problematic aspects of understanding and the right to life. The authors analyzed the modern scientific approaches to the interpretation of the right to life and the issues related to the implementation of the law in the modern world. It is concluded that the right to life is a fundamental element of the whole complex of fundamental rights and freedoms in accordance with national legislation and international instruments. It is proved the necessity and importance of the effective position of the state to ensure the right to life and its effective protection.

Key words: human rights, life, right to life, inalienable human rights, euthanasia, value.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, коли Україна проголосила себе демократичною, правовою та соціальною державою, а людину – найвищою цінністю, особливої актуальності набуває проблема реалізації та захисту прав людини. Права людини є загальнокультурним надбанням, тією цінністю, яка належить кожному і є основоположним елементом нормального існування та розвитку особистості. Права людини, їх комплексний характер, рівень їх забезпеченості є одночасно якісним відображенням рівня розвитку та цивілізованості самого суспільства.

У зв'язку із сучасними, надзвичайно складними, глобалізаційними процесами та значними перетвореннями у світі все більш вагомю постає потреба в ефективному захисті прав та свобод кожної особистості. Процес загального визнання прав людини ще й досі є незавершеним, адже й надалі існують держави, в яких права людини мають лише декларативний характер, а процес їх реалізації та захисту супроводжується серйозними утисками та порушеннями. У таких державах громадяни не можуть почуватися захищеними від посягань на своє життя та життя своїх близьких.

Слід зазначити, що в системі прав людини право на життя займає основоположне місце, адже без його забезпечення і реалізації здійснення усіх інших прав людини стає неможливим. Впродовж розвитку людства право на життя набувало все нового змісту. Сьогодні право на життя – це не тільки захист від посягань на саме життя та від завдання тілесних ушкоджень, катувань, але й забезпечення достатнім рівнем проживання, для того, щоб людина могла задовольняти свої потреби першої необхідності. Право на життя має гарантувати й гідне людське існування, що включає в себе і певний рівень соціального забезпечення, й гідне ставлення до людини (повага до честі та гідності, свобода від національних, релігійних та інших утисків). Таким чином, право на життя розглядається в комплексі із соціально-економічними і колективними правами.

Життя є особливим природним і соціальним благом, цінністю як для кожної окремої особистості, так і для суспільства загалом. Ставлення до права на життя демонструє рівень розвитку, освіченості, культури того чи іншого суспільства.

Слід зауважити, що право на життя є певним стандартом оцінки якості життя людей. Рівень захисту права на життя є своєрідним «лакмусовим папірцем» щодо визначення держави, як демократичної, соціальної та правової.

Держава зобов'язана гарантувати людині право на життя, використовуючи при цьому всі законні засоби та механізми.

Стан опрацювання проблеми. Безсумнівно, що право на життя є досить важливим для того, щоб постійно привертати увагу багатьох науковців, викликатися дискусії, обговорення. В історичному аспекті можна відзначити таких дослідників окремих питань реалізації та захисту права на життя, як Арістотель, Ф. Аквінський, Т. Гоббс, Г. Гроцій, І. Кант, О. Кістяківський, Б. Кістяківський, Д. Локк, Ж. Марітен, Т. Пейн, та інших відомих філософів та правознавців. Ще античні мислителі заявили про цінність людського життя і визнали його природним правом, невід'ємним від людини. Однак лише ХХ століття та активні зміни в суспільному житті зумовили особливий інтерес до даного права та проблемних аспектів його реалізації. Необхідно відзначити таких дослідників права на життя, як С. Авак'ян, С. Алексеев, М. Вітрук, А. Зайцева, Л. Красавчикова, Л. Красицька, А. Кошєєва, Т. Лісничка, М. Малєїн, Л. Малюга, М. Матузов, Р. Мюллерсон, В. Погорілко, С. Резнік, О. Рогова, З. Ромовська, Ф. Рудинський, В. Слома, А. Соловійов, Р. Стефанчук та ін. Сучасні науковці піднімають у своїх публікаціях такі проблемні аспекти права на життя, як смертна кара, питання евтаназії, штучного переривання вагітності, міжнародно-правового захисту права на життя. Такий підхід є яскравим підтвердженням того, наскільки право на життя є комплексним і

визначає цілісність усієї системи прав і свобод людини у сучасному світі.

Метою статті є всебічне висвітлення поняття «права на життя», ґрунтовне дослідження різноманітних підходів щодо визначення моменту набуття права на життя, аналіз щодо доцільності легалізації евтаназії, розкриття обов'язків держави щодо захисту прав і свобод людини, зокрема і невід'ємного права на життя.

Виклад основного матеріалу. Право на життя – це абсолютне, природне і невід'ємне право людини. Право на життя – найперше право людини, зафіксоване в ст. 3 Загальної декларації прав людини та в ст. 6 Міжнародного Пакту про громадянські і політичні права. Це право проголошено і в Європейській конвенції про захист прав людини і основних свобод, а також в інших міжнародних правових документах і конституціях багатьох країн світу. Так, «Право на життя є невід'ємне право кожної людини, це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя» [1]. Ключовим у цьому понятті є життя. Є. Резнік визначає життя в якості певної сукупності біохімічних процесів, які протікають в організмі, визначають його розвиток, розмноження, харчування, відносини з зовнішнім середовищем, яке виникає в момент появи ембріона і припиняється в момент загибелі всього головного мозку (смерть головного мозку) [2, с. 10]. Традиційно життя людини розглядається як складна система, яка включає в себе інші системи різних рівнів: фізична істота – людина як частина природи; суспільні відносини, якими людина пов'язана з іншими людьми; внутрішній світоглядний рівень індивідуальної самосвідомості. Це ті рівні існування людини, без яких вона не може відбутись як особистість, з можливістю пізнання навколишнього світу та самореалізації у ньому.

Життя – найважливіше, безцінне і абсолютне благо. Дане положення знаходить вираз у багатьох філософських доктринах, політико-правових вченнях та релігійних концепціях. Життя з точки зору права є найвищою цінністю. Підтвердженням цьому є юридичне закріплення права на життя, що є свідченням вагомості його захисту як на національному, так і на міжнародному рівні.

Зокрема, відповідно до положень ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

У ст. 27 Конституції України прописано, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань [3]. Саме такий юридичний зміст даного права, закріпленого у Конституції України, зумовлює комплекс обов'язків держави щодо забезпечення права на життя.

Більш детально право на життя висвітлене в Цивільному кодексі України, зокрема у главі 21 «Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи», в ст. 281 якої закріплено, що фізична особа має невід'ємне право на життя. У ч. 2 ст. 281 зазначено, що фізична особа не може бути позбавлена життя і має право захищати своє життя та здоров'я, а також життя та здоров'я іншої фізичної особи від протиправних посягань будь-якими засобами, не забороненими законом [4].

Право на життя, визнане одним із фундаментальних, знайшло закріплення в міжнародному праві лише із закінченням Другої світової війни. Саме колосальні людські втрати в ході військових дій стали не тільки поштовхом для закріплення права на життя в якості окремої правової категорії, а й надали даному праву особливої важливості і захисту (в тому числі шляхом створення міжнародних механізмів захисту). Вперше право на життя було прого-

лошено у ст. 3 Загальної декларації прав людини 1948 р., відповідно до якої кожна людина має право на життя, свободу та особисту недоторканність [5].

Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р. подала більш розгорнуту характеристику права на життя. Згідно із ст. 2. Конвенції право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

Проте відповідно до Конвенції позбавлення життя не розглядається як порушення права на життя, якщо воно є результатом застосування сили, не більше аніж абсолютно необхідної: для захисту будь-якої особи від незаконного насилля; для здійснення законного арешту або попередження втечі особи, затриманої на законних підставах; у разі дій, передбачених законом; для придушення бунту або заколоту [6].

У Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966 р.) також закріплюється право на життя. У ст. 6 Пакту зазначено, що право на життя – невід'ємне право кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. У країнах, які не скасували смертну кару, смертні вироки можуть виноситись тільки за найтяжчі злочини відповідно до закону, який діяв під час вчинення злочину і який не суперечить постановам цього Пакту і Конвенції про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього. Це покарання може бути здійснене тільки на виконання остаточного вироку, винесеного компетентним судом [1].

Слід зазначити, що в ст. 2 Конвенції Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи людини (1995 р.) право кожної людини на життя охороняється законом. Ніхто навмисно не може бути позбавлений життя. Смертна кара, доки вона не відмінена, може застосовуватись тільки за вироком суду за особливо тяжкі злочини [7].

У ст. 6 Конвенції про права дитини 1989 р. закріплено, що держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя [8].

Слід зауважити, що норми перелічених статей не містять чіткого визначення права на життя, що значно ускладнює реалізацію та захист цього права. Аналізуючи юридичну доктрину, слід відмітити, що у вітчизняній науці не вироблено єдиного підходу до розуміння права на життя.

О. Перевозчикова зазначає, що право на життя являє собою фундаментальне (першорядне), невідчужуване, абсолютне право людини, яке означає, що держава гарантує захист від посягань на життя і свавільного позбавлення життя, підтримку життя і сприяння його продовженню [9, с. 16].

На думку О. Рогової, право людини на життя – це свобода людини безпосередньо реалізовувати можливості, які вона має внаслідок своєї належності до виду *Homo sapiens*, та задовольняти необхідні сутнісно-якісні біологічні, соціальні, духовні, економічні та інші потреби, неподільні із самою людиною, що об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути всезагальними [10, с. 13].

А. Соловійов акцентує на тому, що право на життя включає в себе: право розпоряджатись своїм життям; право піддати своє життя ризику; право людини на самозахист свого життя; право вимагати від інших осіб утримуватись від протиправного позбавлення життя людини, усунути небезпеку життю, створену внаслідок підприємницької або іншої діяльності, створити умови для зниження ризику для життя; право очікувати захисту свого життя з боку інших осіб; право на проведення (не проведення) активної евтаназії; право на захист життя з боку держави в особі її уповноважених органів, а також міжнародних установ чи їх органів; можливість одержати належну юридичну охорону права на життя, його відповідного правового регулювання [11, с. 7].

Ми підтримуємо думку О. Малиновського, який зазначає, що право на життя в широкому сенсі – це не просто право на те, щоб жити, щоб людину ніхто не зміг насильно позбавити життя (що само собою зрозуміло), а це право на те, щоб жити вільно, мирно, нормально. Іншими словами право на життя – це право на гідне людське існування, що включає цілий ряд так званих суміжних прав (на освіту, на охорону здоров'я, на свободу від принизливого або нелюдяного звернення, на пошану до приватного і сімейного життя [12, с. 54].

В об'єктивному значенні дане право являє собою сукупність правових норм, що регулюють відповідні суспільні відносини. У свою чергу, в суб'єктивному розумінні право на життя повинно розглядатись як таке, що випливає з природи людини, міра свободи індивіда визначати у своїх інтересах власну поведінку зі збереження та розпорядження життям, яке складає зміст правовідношення, об'єктом якого є життя, а також вимагати від третіх осіб визначеної поведінки або утримання від неї [2, с. 13].

Надзвичайно актуальною є проблема визначення початку життя людини, тобто того моменту, коли людина набуває права на життя, його охорону й відповідно права на його захист від посягань. Дана проблема тісно пов'язана із питаннями виникнення правоздатності, проведення абортів, доцільності легалізації евтаназії та ін. Між науковцями немає одностайної думки щодо моменту, з якого людина набуває права на життя. Дослідивши та ґрунтовно проаналізувавши медичну та юридичну літературу, слід виокремити три підходи до визначення початку життя людини, а саме: виникнення в людини права на життя з народження, з моменту зачаття, в різний термін внутрішньоутробного розвитку.

Слід виокремити окремі позиції для більш детального розгляду та пізнання того чи іншого підходу. Отож, обґрунтування на користь того, що право на життя в людини виникає з моменту народження полягає в тому, що:

1) до народження, у різні стадії свого внутрішньоутробного розвитку людина є частиною матері, в утробі якої вона знаходиться;

2) стаття 269 Цивільного кодексу України визначає, що особисті немайнові права належать кожній фізичній особі від народження або за законом;

3) суб'єктом права на життя, так само як й інших прав, може бути тільки народжена людина, оскільки реалізація прав і обов'язків можлива тільки реально існуючою, народженою людиною [4].

Наступною позицією є виникнення права на життя з моменту зачаття людини, що загалом є початком життя людини. На захист даного підходу слід зазначити такі аргументи, як:

1) вчення християнської церкви, в якому проголошується повага до життя людини з моменту зачаття та гостро засуджується штучне переривання вагітності (аборти), незалежно від термінів вагітності;

2) наявність нормативно-правових актів, в яких містяться положення щодо наявності певних прав у зачатій істоті – майбутньої людини [13, с. 263].

Більш детально необхідно акцентувати свою увагу на положеннях християнської культури, які мають значний вплив серед українського суспільства. Згідно з християнським вченням, життя – це дар Божий, тому тільки Бог є Владикою життя із самого його початку і аж до завершення. Жодна людина за будь-яких обставин не має права знищувати невинну людину. Її потрібно поважати і визнавати як особу з моменту зачаття, і тому саме з цього моменту слід наділити людину всіма правами та свободами, серед яких найпершим і найосновнішим має бути невід'ємне право людини на життя. Життя людини від моменту зачаття і до самого народження є унікальним, повноцінним на кожному етапі його розвитку.

Церква ніколи не залишала поза своєю увагою проблему абортів, адже саме вона завжди захищала людину

від того, що може її саму і знищити. Християнське вчення гостро засуджує вбивство ще ненародженої людини. Слід зауважити, що найбільш захищеним для дитини місцем на світі має бути лоно матері, адже дитина є ще слабкою та безпорадною, її подальше життя залежить тільки від матері.

Якщо любляча мати вбиває свою ненароджену дитину, то що можна говорити про суспільство загалом, що може стримати дорослих людей від вбивства один одного?! Суспільство, в якому батьки свідомо вбивають своїх ненароджених дітей, в якому легалізовані аборти, приречене на загибель.

Слід звернутися і до наукового підходу щодо обґрунтування необхідності визначення початку права на життя з моменту народження людини. Так, доктор медицини Бернард Натансон, директор клініки, в котрій протягом багатьох років здійснювали ряд абортів, намагався знайти відповідь на запитання: настільки невинні його дії? Для цього він провів ряд медичних спостережень за життям ненародженої дитини за допомогою ультразвуку, електронного дослідження серця ембріону, ембріоскопії, радіобіології та інших.

Після тривалих ґрунтовних досліджень Бернард Натансон заявив: «Я не неук і не примітивна людина, я не католик і не протестант. Я єврей, більш того повний атеїст. Моє навернення не продиктоване ані мотивами релігійними, ані етичними; є воно винятково наукове і технологічне. Просто я дійшов до висновку, що немає жодної різниці між 12-тижневим і 28-тижневим плодом. Мусять вони бути трактовані так само. Виконання операцій переривання вагітності є дітовбивством. Плід, котрого вбивають, зазнає таких самих терпінь, як дорослий торгуваний засуджений. Сьогодні питання про те, що ембріон є окрема людська істота з усіма своїми особливими особистими характеристиками, не є вже питанням віри». Його дослідження показали, що це твердження є наукова істина. Ембріон – це сформована людська істота [14].

Сьогодні між багатьма науковцями точаться дискусії з питання щодо визначення моменту, з якого зачатє людське життя стає людиною і йому надається пакет усіх прав людини, зокрема і право на життя. Чи визначається це певним розміром зародка, його вагою, зростом, віком? Відповідаючи на дане запитання, доходимо до абсурдного твердження про те, що ембріон, якому виповнилось 2 місяці, не є ще людиною, а ембріон віком в 3 місяці є людиною, і йому вже належать права людини, зокрема і невід'ємне право на життя.

Та чи правильно і справедливо «визначати належність до людського роду» за віком чи іншими характеристиками? Безумовно, що людяність неможливо виміряти жодними мірками.

Слід зауважити, що згідно із положеннями сучасної генетики генетичний матеріал, вміщений в ДНК заплідненої яйцеклітини, закладає інформацію про те, що з неї в майбутньому може бути тільки людина, а не будь-яка інша біологічна істота. Також зигота містить генетичний матеріал і від матері, і від батька по 50% та являє собою індивідуальний новостворений організм.

Отож, застосування штучного переривання вагітності (абортів) є ігноруванням особистості людини, неповага до людської гідності, повним знеціненням життя людини, порушенням невід'ємного права на життя людини. Суспільство, в якому легалізовані аборти, немає світлого майбутнього, адже в ньому не захищаються права найменшої його ланки – зачатой дитини.

Розглядаючи різні терміни внутрішньоутробного розвитку як початку життя і виникнення у зв'язку з цим права на життя, можна виділити такі чинники, що обґрунтовують дану точку зору:

1) медичні критерії, відповідно до яких життєздатними вважаються навіть особи, що народилися раніше се-

редньостатистичних термінів вагітності з масою тіла, набагато нижчою за норму;

2) нормативно-правові акти, що містять положення, які опосередковано свідчать про наявність певних прав у плода в різний термін внутрішньоутробного розвитку.

Сучасні медичні технології дозволяють диференціювати певні фізіологічні прояви в плода. При цьому є можливим визначити ті або інші захворювання, а також прояв діяльності органів і тканин майбутньої людини. Велике значення таких відкриттів у сфері охорони здоров'я, на жаль, не супроводжується посиленням їхнього значення через правову регламентацію, оскільки в законодавстві немає чіткого визначення початку життя людини і, відповідно, однозначно вираженого виникнення права на життя [13, с. 264].

Сьогодні найбільш поширеною думкою щодо моменту виникнення права на життя є момент народження дитини, адже тільки жива людина може реалізовувати свої права. При цьому слід зазначити, що права людини належатимуть не будь-якій народженій дитині, а саме живонародженій.

Згідно з Наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, Порядку реєстрації живонароджених та мертвонароджених» та п. п. 1.2, 1.4 Інструкції Міністерства охорони здоров'я України з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості живонародження – це вигнання або вилучення з організму матері плода, який після вигнання/вилучення (незалежно від тривалості вагітності, від того, чи перерізана пуповина і чи відшарувалась плацента) дихає або має будь-які інші ознаки життя, такі як серцебиття, пульсація пуповини, певні рухи скелетних м'язів. Плодом вважається внутрішньоутробний продукт зачаття, починаючи з повного 12-го тижня вагітності (з 84 доби від першого дня останнього нормального менструального циклу) до вигнання/вилучення з організму матері (п. 1.4) [15].

Із реалізацією людиною права на життя тісно пов'язане право на припинення життя, а саме: самостійне припинення власного життя, самопожертвування життя на користь іншої особи та позбавлення життя іншої особи. Право на життя слід розглядати в нерозривному зв'язку з «правом на смерть», адже особа реалізуючи своє право на життя має свободу вибору в тому, як саме розпорядитися своїм життям. Таким чином, право на життя включає в себе і «право на смерть».

На відміну від права на життя, яке закріплене як в національному, так і в міжнародному законодавстві, «право на смерть» ґрунтовно не прописане в жодному нормативно-правовому акті. Таким чином, людина не має права здійснити вибір між своїм життям чи його припиненням законним шляхом [16, с. 9–10].

В умовах сьогодення все більшою актуальності набуває проблема щодо доцільності легалізації евтаназії. ґрунтовно досліджуючи явище евтаназії, науковці погоджуються із необхідністю застосування пасивної евтаназії, сутність якої полягає в добровільній відмові хворого від лікування. Вчені ж заперечують необхідність закріплення активної евтаназії, яка пов'язана із виконанням відповідним медичним персоналом певних дій, спрямованих на припинення життя безнадійно хворої особи [17].

Застосування евтаназії вимагає слідуванню чіткій процедурі дій, яка дозволить забезпечити інтереси особи та захистити її права. Порушення даної процедури призведе до жахливих наслідків – позбавлення життя особи. Таким чином, небезпека легалізації пасивної чи активної евтаназії міститься в навмисному позбавленні життя людини в корисливих цілях. Поняття евтаназії не використовується в чинному законодавстві України, лише в п. 4 ст. 281 Цивільного кодексу України вказується про заборону задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя [4].

Розглянувши право на життя та ряд проблем тісно пов'язаних з ним, необхідно акцентувати увагу на обов'язку держави щодо забезпечення кожному права на життя. Одним із таких обов'язків є швидке, об'єктивне розслідування насильницького позбавлення життя особи, замаху на життя, випадків застосування зброї державними органами. Розслідування має відбуватися негайно і в розумні строки, це засвідчуватиме швидку реакцію органів державної влади на правопорушення та впевненість громадянської у виконанні державою своїх обов'язків.

До обов'язків держави слід віднести і проведення відповідних навчань для підготовки високопрофесійних кадрів у системі судових та правоохоронних органів. Перш за все, працівники поліції та інших силових структур, які забезпечують безпеку держави, повинні бути обізнані щодо правомірності застосування силових методів в тій чи іншій ситуації для того, щоб своїми діями не створити загрози для життя та здоров'я людини. Вони повинні володіти високою правовою свідомістю, правовою культурою, а також докладати усіх зусиль для захисту прав людини, зокрема і невід'ємного права на життя.

Захист права на життя відбувається і шляхом прийняття державою відповідних законів та інших нормативно-правових актів. При цьому надзвичайно важливо є не тільки закріпити в національному законодавстві норми щодо захисту права людини на життя, але ще й проконтролювати їх дотримання та виконання.

Однією з основних гарантій дотримання прав та свобод людини, зокрема і невід'ємного права на життя, є прозора і незалежна діяльність судової гілки влади. Саме судові органи покликані здійснювати правосуддя, при цьому будучи незалежними від жодної гілки влади.

Дотримання та захист права на життя значною мірою залежить і від рівня розвитку суспільства, а саме: його освіченості, моральних переконань, наявності високої правової культури та правової свідомості. Слід зазначити, що дотримання права на життя починається з кожного з нас – з нашого ставлення до оточуючих. Відносини між нами та близькими є малою моделлю всього суспільства. Тому надзвичайно важливо кожному із нас усвідомити глибину цінності та вагомості права на життя, а цього можливо досягнути шляхом самовиховання, підвищення рівня правових знань та правосвідомості. Таким чином, змінюючи себе, ми поступово і непомітно змінюємо суспільство, в якому ми живемо.

Висновки. Отже, право на життя є загальнокультурним та ціннісним надбанням всієї світової спільноти, яке було проголошене в процесі розвитку людства і значення якого і надалі продовжує еволюціонувати відповідно до сучасних потреб людства. Право на життя – це не тільки право на те, щоб жити, щоб ніхто не посягав на життя, це ще й цілий пакет економічних, соціальних і культурних прав, які забезпечують гідне людське існування. Надзвичайно важливим є визначення моменту, з якого людина набуває права на життя. Найбільш поширеною думкою з цього приводу, яка підтверджена нормою в українському законодавстві, є момент народження живої людини, з якого вона і набуває права на життя.

Також все частіше порушується проблема доцільності легалізації евтаназії, що зумовлено викликами сучасного суспільства. Багато науковців погоджуються із легалізацією пасивної евтаназії, адже пасивна евтаназія полягає у свідомому виборі людини щодо необхідності продовження чи припинення лікування. Згідно з українським законодавством заборонено застосування як пасивної, так і активної евтаназії. Щодо захисту права людини на життя, то держава в особі державних органів бере на себе ряд зобов'язань, виконання яких є необхідним для гарантування безпеки її громадянам. До основних обов'язків держави щодо захисту права на життя слід віднести: проведення швидкого та об'єктивного розслідування насильницького позбавлення

життя людини, організацію відповідних навчань для працівників правоохоронних, правозахисних та судових органів, впровадження превентивних заходів з метою попередження скоєння злочинів та правопорушень, створення умов для незалежної та самостійної діяльності судової гілки влади. Виконання державою своїх обов'язків забезпечить спокій, мир та добробут всього суспільства. Проте дотримання прав та свобод людини і громадянина залежить не тільки від держави, а й від кожного її громадянина, адже тільки взаємна повага та шанобливе ставлення один до одного забезпечать спокій, мир та добробут всього суспільства.

Таким чином, право на життя є основоположним елементом цілісної системи основоположних прав і свобод людини. Проведене дослідження підтверджує, наскільки право на життя є комплексним і взаємообумовлюється іншими правами людини. Визнання та закріплення права на життя на міжнародному та національному рівнях є визначальним здобутком людської цивілізації і є не простою констатацією даного права, а передбачає обов'язки держави щодо створення та забезпечення дієвості правових норм, спрямованих на реалізацію та ефективний захист цього права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права. Міжнародний документ від 16.12.1966 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
2. Резник Е.С. Право на жизнь: гражданско-правовые аспекты : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. / Е.С. Резник : Екатеринбург, 2007. – 27 с.
3. Конституція України: прийнята на 5-ій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, із змін та доповн. станом на 29 січня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Цивільний кодекс України редакція від 01.01.2016 року, підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
5. Загальна декларація прав людини. Міжнародний документ від 10.12.1948 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Міжнародний документ від 01.06.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
7. Конвенція Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи людини. Міжнародний документ від 26.05.1995 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997_070.
8. Конвенція про права дитини. Міжнародний документ від 01.01.2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
9. Перевозчикова Е.В. Конституционное право на жизнь и репродуктивные права человека : дис. ... канд. юрид. наук / Е.В. Перевозчикова. – Казань, 2006. – 26 с.
10. Рогова О.Г. Право на життя в системі прав людини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. / О.Г. Рогова. – Х., 2006. – 21 с.
11. Соловійов А.В. Право людини на життя: цивільно-правові аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. ю. н. : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / А.В. Соловійов. – Львів, 2004. – 19 с.
12. Малиновский А. Имеет ли человек право на смерть / А. Малиновский // Российская юстиция. – 2002. – № 8. – С. 54–55.
13. Бойчук Д.В. Право особи на життя в системі особистих немайнових прав: проблеми теорії і практики / Д.В. Бойчук // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – Випуск 59. – С. 269–270.
14. Аборти: чому церква проти вбивства дітей? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.credo-ua.org/2010/02/13757>.
15. Про затвердження Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвнонародженості, Порядку реєстрації живонароджених і мертвнонароджених». Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29.03.2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0427-06>.
16. Мікуліна М.М. Право на життя як складова приватності фізичної особи / М.М. Мікуліна // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія : Право. – 2013. – № 1. – С. 1–14.
17. Что такое эвтаназия: от древности до наших дней // Тема дня [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.temadnya.ru/spravka/30apr2002/1288.html>.